

Coimisiún na Scrúduithe Stáit
State Examinations Commission

LEAVING CERTIFICATE EXAMINATION, 2023

SLOVENIAN

HIGHER LEVEL

Monday, 19 June
09:30 - 12:30

Odgovorite na vprašanja v vseh delih.

Vsi odgovori morajo biti v slovenščini.

(Največ 100 točk)

1. DEL

(30 točk)

Rastline v ljudski medicini na Slovenskem

Za zdravljenje različnih bolezni so nekoč uporabljali naravne in čarovne načine zdravljenja. Pri naravnem zdravljenju je najprej prevladovala uporaba zdravilnih rastlin, šele kasneje uporaba zdravil živalskega izvora in nežive narave (ogenj, voda, zrak, zemlja). Slovenci so za preprečevanje, lajšanje ali zdravljenje bolezni uporabljali okoli 500 zdravilnih rastlin, ki so jih poimenovali z različnimi imeni in jih uporabljali v več kot 3500 bolezenskih primerih, kar razkriva izredno bogastvo slovenske zeliščarske tradicije.

Zanimanje za rastline je bilo na začetku povezano z iskanjem hrane, pozneje, ko so ljudje spoznali zdravilne učinke posameznih rastlin, pa tudi z lajšanjem bolečin in zdravljenjem raznih bolezni. Znanje in izkušnje v zvezi s hrano in posameznimi zdravilnimi rastlinami so se širile z **ustnim izročilom**, ki so ga ohranjale predvsem ženske.

Vera v nadnaravni svet in pogansko vračarstvo

Potreba po zdravju in dobrem počutju je naravna in izhaja iz samoobrambnega nagona. Že stari Slovani so imeli ljudske zdravnike ali vrače, ki so zdravili z rastlinami in čaranjem. Zdravilstvo je bilo tesno povezano z ljudskim verovanjem, po katerem je bila bolezen zlobni duh. Bolezni so zdravili s preganjanjem zlih duhov z besedo (uroki in zagovori) in s čarom. Na Slovenskem je bila ena najbolj razširjenih čarovniških knjižic Kolomonov žegen, ki je vsebovala številna čarodejna besedila in napotke za uporabo nekaterih rastlin. V slovenski ljudski medicini je ohranjenih okoli 230 popolnih in 35 **okrnjenih** zagovorov, kar potrjuje, da je bilo zagovarjanje najstarejši način borbe proti boleznim.

V ljudskih predstavah so imele nekatere rastline nadnaravno in obrambno moč, zato so jih s pridom uporabljali v kultno-magične namene za zaščito pred zlimi silami. Rastline so bile pomembni amuleti in čarovna sredstva; ljudi so ščitile pred uroki, uporabljali so jih tudi kot kadila za preganjanje temačnih sil. Naravno zdravilstvo se je tesno prepletalo s čarovništvom in zdravilna magija je pri starih Slovanih v določenem obdobju celo prerasla prvotno naravno-izkustveno zdravljenje z zdravilnimi rastlinami.

Staroslovenska beseda za zdravnika je vrač. Vrač je bil »čarovnik«, ki je zdravil z zdravilnimi rastlinami, amuleti in čaranjem, kasneje pa tudi z molitvami in žrtvami, ki so jih opravljali izbrani poganski **svečeniki**, s čimer so se poklonili bogovom, v upanju, da zagotovijo in obvarujejo zdravje in blagostanje vsemu ljudstvu. V poganskih časih se je staroslovanski vrač imenoval »volhou«, njegovo delo pa je bilo vedeževanje, čaranje in zagovarjanje bolezni. Pripravljali so tudi zdravila ter nabirali zdravilne in magične rastline. Vrača so se spoznali na strupe in so znali pričarati bolezen ali smrt.

Praslovanska ljudska medicina pozna poleg vračev tudi čarovnice vračarice. Te so znale pripravljati ljubezenske napoje, pijače za preprečitev poroda in še marsikaj, zato je ljudstvo čarodejke zelo cenilo, saj so jih potrebovali od rojstva do smrti. Vrača in vračarice so se borili za staro vero in proti

prodirajočemu krščanstvu, ki je odstranilo poganska svetišča in svečenike, ni pa moglo izkoreniniti delovanja čarodejev zdravilcev, ki je bilo razširjeno po vsem slovanskem ozemlju.

Ljudskomedicinsko znanje od srednjega do novega veka

Od 13. stoletja dalje se je ljudskomedicinsko in zeliščarsko znanje varovalo za samostanskimi zidovi, med ljudstvo pa so ga začeli širiti samostanski zdravniki. V samostanih so nastajale tudi prve lekarne in zeliščni vrtovi, menihi pa so še ves srednji vek ohranjali in širili znanje o zdravilnih rastlinah, ki so jih gojili na samostanskih vrtovih.

Pomemben vir znanja o zdravilnih rastlinah so bili ljudskomedicinski rokopisi, ki so vsebovali podatke o zdravilnih rastlinah ter navodila za zdravljenje ljudi in živine. Med temi rokopisi so bile različne knjižice ljudskih receptov, vražarske knjižice, zagovori, bukve alkimističnih receptov in druge astrološke in coprarske bukve. V 16. stoletju so se rokopisi začeli pojavljati tudi na Slovenskem, vendar le-ti večinoma ne izvirajo iz slovenskega izročila, temveč so jih razni *bukovniki** in zeliščarji prepisovali predvsem iz nemških zdravilsko-zeliščarskih knjig.

Ljudskomedicinska praksa v 19. stoletju

V 19. stoletju je bila poleg strokovnega, uradno priznanega zdravstva, še vedno »živa« ljudska medicina in z njo povezana uradno prepovedana dejavnost zdravilcev in vračev, ki je pomenila konkurenco akademskemu zdravstvu, zato so jo preganjali še ostreje kot v prejšnjih stoletjih. Poleg nezaupanja in strahu pred **zdravniki**, ki so bili zvečine nemško govoreči izobraženci, je bilo treba zdravnika tudi plačati, kar so si podeželski prebivalci zaradi večinoma slabega gmotnega stanja le stežka privoščili, zato so se mnogo raje in pogosteje obračali na ljudske ranocelnike, ki so bolnika največkrat napotili k uporabi zdravilnih zelišč.

Ljudskomedicinsko znanje v kulturni dediščini Slovencev

Ljudska medicina je v nekem smislu manifestacija** duhovnega življenja naših prednikov, ki ji v posameznih ljudskih običajih, bajkah, pripovedkah in drugem ljudskem izročilu lahko sledimo vse v današnji čas. Sledovi ljudske medicine pri Slovencih vodijo z vračem in čarovnikom v staroslovansko pogansko dobo, v zagovorih preko Nemcev in Grkov v Zakarpatje in na Orient, v zdravilih in botaniki pa preko sv. Hildegarde k Pliniju in starim Grkom. Tisočletja bogato izkustveno znanje o rastlinstvu in zdravilstvu so naši predniki skrbno varovali, dopolnjevali in ga prenašali iz roda v rod.

Tradicija uporabe zdravilnih rastlin se je ohranila do danes in je v zadnjih desetletjih 20. stoletja celo oživela. Ponovno se poudarja pomen ljudske medicine, ki se uporablja tudi pri različnih oblikah t. i. alternativnega zdravljenja, zlasti zdravljenje s homeopatijo, ki ima posebno mesto v ljudski medicini, na Slovenskem pa je razširjeno že od konca 19. stoletja.

**bukovnik* – nešolan literarno delujoč človek v 18. in 19. stoletju

***manifestacija* – izražanje, kazanje mnenja, stališča

(Prirejeno po: Vlasta Mlakar, <http://www.etnobotanika.si/wp-content/uploads/2019/04/medicina.pdf>; pridobljeno septembra 2022)

1. S svojimi besedami na podlagi prebranega besedila pojasnite naslednje pojme:

- a) "Zdravnik".
- b) "Okrnjen".
- c) "Svečenik".
- d) "Kulturna dediščina".
- e) "Ustno izročilo".

(5 × 1)

S svojimi besedami odgovorite na naslednja vprašanja; spoznanja in ugotovitve naj temeljijo na izhodiščnem besedilu.

2. Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, pojasnite, kakšno vlogo so imeli menihi pri ohranjanju oz. širjenju ljudske medicine.

(5)

3. Na podlagi prebranega besedila pojasnite razliko med zdravilci oz. vrachi in šolanimi zdravniki.

(5)

4. Na podlagi prebranega besedila pojasnite, kako se je spreminjal odnos ljudi do rastlin skozi zgodovino.

(5)

5. Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, pojasnite, zakaj je po vašem mnenju v današnjem času ljudska medicina še vedno tako močno prisotna.

(5)

6. Na podlagi besedila, ki ste ga ravnokar prebrali, navedite, ali se strinjate s to izjavo. Svoje stališče utemeljite.

(5)

»Ljudska medicina je v nekem smislu manifestacija duhovnega življenja naših prednikov.«

2. DEL

(30 točk)

Na podlagi prebranega besedila komentirajte naslednjo misel (100-150 besed).

"Potreba po zdravju in dobrem počutju je naravna in izhaja iz samoobrambnega nagona."

3. DEL

(40 točk)

Napišite esej (minimalno 300 besed). Izberite enega izmed danih naslovov.

- 1.** *»Zdrav duh v zdravem telesu.« Ali se vam zdi, da v današnjem času ljudje dovolj skrbimo za svoje zdravje? Kako po vašem mnenju na posameznike vplivajo sodobni trendi o zdravem načinu življenja?*

ALI

- 2.** *»Kdor išče cilj, bo ostal prazen, ko ga bo dosegel, kdor pa najde pot, bo cilj vedno nosil v sebi.«*
(N. Zaplotnik)